

Michalina Malinowska

Rozwój percepcji wzrokowej i aktywności plastycznej dzieci w wieku przedszkolnym

Nauczyciel i Szkoła 2 (50), 145-156

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michalina MALINOWSKA

Przedszkole Publiczne w Łaziskach Górnych

Rozwój percepcji wzrokowej i aktywności plastycznej dzieci w wieku przedszkolnym

Słowa kluczowe

Percepcja, spostrzeganie, spostrzeganie wzrokowe, uwaga, wyobraźnia, myślenie, myślenie sytuacyjne, myślenie konkretno-wyobrażeniowe, myślenie abstrakcyjne, twórczość, twórczość plastyczna, barwa, linia, kształt, bryła.

Streszczenie

Rozwój percepcji wzrokowej i aktywności plastycznej dzieci w wieku przedszkolnym

Artykuł prezentuje problem rozwoju percepcji wzrokowej i aktywności dzieci w wieku przedszkolnym. Po scharakteryzowaniu podstawowych terminów plastycznych ukazano twórczość plastyczną i jej znaczenie dla rozwoju małego dziecka oraz proces spostrzegania przez dziecko barwy, linii i kształtu. Przedstawiono badania w Przedszkolu Publicznym w Łaziskach Śląskich wśród dzieci 5- i 6-letnich za pomocą eksperymentu pedagogicznego przeprowadzonego w 2010 roku.

Key words

Perception, visual perception, attention, imagination, thinking, situational thinking, concrete and imaginative thinking, abstract thinking, creativity, artistic creativity, color, line, shape.

Summary

Development of visual perception and creative activities among preschoolers

This article focuses on the problem of visual perception and activity development among preschoolers. Having characterized some basic terms pertaining to visual arts, the author moves to present the significance of creativity in visual and plastic arts for the development of small children, as well as describes the ways in which a child perceives colors, lines and shapes. The article includes a presentation of a study conducted in a state kindergarten in Łaziska Śląskie in a group of 5–6 year old children in 2010, which comprised a pedagogical experiment.

Problemy widzenia, postrzegania wzrokowego i poznawania otoczenia za pomocą wzroku w ogromnym stopniu kształtują nasz stosunek do świata i innych ludzi. Dziecko już od najmłodszych lat musi sobie radzić z nieograniczoną ilością informacji napływających z otoczenia, powinno umieć je odpowiednio zinterpretować i odebrać za pomocą bodźców. Niebywale ważny jest więc właściwy rozwój percepcji wzrokowej, który warunkuje prawidłową naukę pisania i czytania, kształtuje orientację przestrzenną, a także uczy umiejętności poprawnego rozumowania. Właściwie ukształtowana percepcja wzrokowa chroni dziecko przed „zaburzeniami rytmu rozwoju”, dysleksją, dysgrafią, sła-

bą pamięcią wzrokową oraz wszelkimi innymi trudnościami, które powodują niepowodzenia w nauce. Przeprowadzone badania wykazały, iż wzbogacenie spostrzeżeń wzrokowych dziecka przedszkolnego może wpłynąć na zwiększenie aktywności plastycznej, a tym samym łatwiejsze przyswajanie wiedzy oraz rozwój funkcji poznawczych.

Świat wrażeń wzrokowych człowieka to nic innego, jak zmysłowe poznawanie rzeczywistości, a więc zdobywanie wiedzy płynącej z kontaktu informacyjnego z otaczającymi świat przedmiotami, zjawiskami i ludźmi. Rozwój percepcji wzrokowej pozwala dziecku coraz lepiej odbierać, analizować i interpretować zjawiska, z którymi spotyka się ono każdego dnia, pomaga mu uzyskać orientację w otoczeniu, a także budować swoją wiedzę o świecie i samym sobie. „Percepcja” to bardzo ważny proces poznawczy, którego intensywny rozwój można zauważyć w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Przez samo pojęcie „percepcja” rozumiemy „zespół procesów psychicznych jednostki, dzięki którym wrażenia bodźców zewnętrznych, odbierane przez narządy zmysłów są rozpoznawane, organizowane i zyskują określone znaczenie”¹. Pojęcie spostrzegania bywa także utożsamiane z procesem, dzięki któremu człowiek zdobywa orientację w otoczeniu, „to przede wszystkim poznanie fizycznych cech rzeczywistości, tego, jak ona »wygląda«, jaka jest, gdy oddziałuje na narządy odbiorcze organizmu”².

Dla współczesnego człowieka spostrzeganie wzrokowe to nic innego, jak poznawanie świata za pomocą receptorów wzrokowych, jednak podczas studiowania literatury dowiadujemy się, że nie jest to – jak by się wydawało – proces prosty, bowiem bierze w nim udział szereg czynników, do których według B. Jugowar zaliczamy: uwagę, pamięć, wyobraźnię i myślenie. Czynniki te wspomagają rozwój procesu spostrzegania, a od jakości ich rozwoju uzależniony jest poziom wytworów plastycznych dziecka.

Uwaga jest pierwszą istotną „cechą” percepcji wzrokowej, ponieważ dzięki niej można się skupić na wybranych bodźcach. U dziecka w wieku przedszkolnym przeważa uwaga mimowolna, która, jak pisze M. Żebrowska, „rozwija się wraz z kształtowaniem się zainteresowań dziecka, w miarę jak poznaje ono coraz szerszy krąg otaczającego środowiska”³.

Dziecko każdego dnia i na każdym kroku spotyka się z niezmierzoną ilością doświadczeń, czy to na placu zabaw, w domu czy w przedszkolu. Jak wiadomo, warunkiem nabywania doświadczeń i przetwarzania ich w działaniach plastycznych jest odpowiednia umiejętność „zaszufladkowania” tych zdarzeń, a więc najprościej mówiąc – pamięć. Okres przedszkolny i wczesnoszkolny to czas, w którym owe doświadczenia napływają zewsząd, wtedy właśnie pojemność pamięci u dziecka szybko się zwiększa. „ Fakty i informacje zapamiętane

¹ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2009, s.134.

² S. Gerstmann, *Psychologia na co dzień*, Książka i Wiedza, Warszawa 1973, s. 54.

³ *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, PWN, Warszawa 1976, s. 274.

w tym wieku [...] utrzymują się w pamięci długo, poza tym ich liczba może być większa niż doświadczeń gromadzonych w ciągu reszty życia”⁴.

Percepcja i procesy pamięciowe są podstawą dla rozwoju wyobraźni dziecka. „Wyobrażenia w tym okresie zbyt silnie są związane z realnie przeżyтыми doznaniem i zbliżone są bardziej do niedokładnych przypomnień niż do twórczych, świadomych przekształceń uprzednio spostrzeżonych elementów”⁵. Często słyszymy określenie „dziecko z bujną wyobraźnią”, doskonale pasujące do tego okresu rozwojowego. Przekraczając próg przedszkola, możemy usłyszeć historie jak z bajki, które „przydarzyły się” dzieciom potrafiącym zmyślać i układać fikcyjne historie na okrągło, przy tym zachowując powagę i wiarygodność sytuacji. „Wraz z coraz precyzyjniejszymi i dokładniejszymi spostrzeżeniami dziecko potrafi dokonywać uogólnień o coraz szerszym zakresie, a w wyobrażeniach odrywa się od zmysłowo poznawanych konkretów i coraz śmielej je przetwarza. Jego wyobrażenia nabiera wybitnie twórczego charakteru”⁶. Toteż sprawą istotną jest zapewnienie dziecku swobody, by mogło rozwijać swą wyobraźnię i fantazję, pomocna w tym może okazać się twórczość plastyczna.

Do czynności poznawczych procesu twórczego trzeba bez wątplenia zaliczyć także myślenie, które pozwala dziecku operować posiadanymi informacjami, a w samym procesie twórczym myśleć kreatywnie i odkrywczą. U dzieci w wieku przedszkolnym, jak pisze M. Kwiatowska, można wyróżnić następujące etapy myślenia:

- „myślenie sytuacyjne – najczęściej występuje u dzieci 3-letnich, bezpośrednia łączność z działaniem i spostrzeganie tego, co towarzyszy aktualnej chwili;
- myślenie konkretno-wyobrażeniowe – dziecko może już wtedy dokonywać operacji myślowych oderwanych od bezpośredniego spostrzegania, wybiegając mową poza aktualną sytuację czy działanie oraz włączając w to coraz bardziej swoją wyobraźnię i kreatywne myślenie;
- myślenie abstrakcyjne – pojawiają się jego zaczątki, tzn. dziecko zaczyna wysnuwać wnioski, formułować pojęcia i posługiwać się nimi, budzi się jego ciekawość poznawcza, czego wyrazem są częste pytania kierowane do dorosłych”⁷.

Wszystkie procesy, które składają się na sferę poznawczą są ze sobą mocno powiązane, dlatego też rozwój percepcji wzrokowej nie byłby możliwy bez udziału wyobraźni, myślenia, pamięci czy uwagi. Zaś kształty, barwy, tworzywa i wrażenia wzrokowe tworzą ogromną różnorodność bodźców oddziałujących na dziecko i jego proces twórczy, który już od najmłodszych lat rozwija się w trakcie dokonywania spostrzeżeń.

⁴ Tamże, s. 34–35.

⁵ Tamże, s. 216.

⁶ B. Jugowar, *Psychologia rozwojowa dla rodziców. Wiek przedszkolny*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1982, s. 39.

⁷ *Pedagogika przedszkolna*, red. M. Kwiatowska, Z. Topińska, WSiP, Warszawa 1978, s. 14–15.

Twórczość plastyczna i jej znaczenie dla rozwoju dziecka

Dziecko kocha tworzyć tak samo jak poeta, malarz czy rzeźbiarz – sprawia mu to nieopisaną przyjemność i rozpiera je duma, gdy uda mu się stworzyć coś nowego, nadzwyczajnego. Jest to działanie, które umożliwia oderwanie się od rzeczywistości i przeniesienie w świat dziecięcych wyobrażeń.

W bogatej literaturze przedmiotu nie istnieje powszechnie przyjęta definicja twórczości, jest to termin wieloznaczny. Wielość ta wynika z różnego sposobu podejścia do tego procesu przez autorów zajmujących się tą problematyką i reprezentujących różne dziedziny wiedzy. Przykłady definicji twórczości:

1. „Istotą tego aktu jest zespolenie różnych elementów, zarówno otoczenia, jak i wewnętrznego świata dziecka; stworzenie z tego wszystkiego nowej, znaczącej całości”⁸.
2. „Twórczością jest więc zarówno idea, jak i pomysł bądź natchnienie, a ona sama zapewnia optymalne funkcjonowanie jednostki w świecie. Twórczość dziecka jest tą wartością w jego życiu, która sprzyja nie tylko poznaniu, działaniu i odczuwaniu, ale także komunikowaniu się z drugim człowiekiem”⁹.
3. „Twórczość można rozumieć jako wytwarzanie nowej rzeczy w nowej formie, za pomocą już istniejących elementów komponowanych w nową całość”¹⁰.
4. „Twórczość plastyczna jest dla dziecka przede wszystkim pociągającą działalnością, w której wyraża tak jak umie, bezpośrednio i naiwnie, swoje przeżycia i doświadczenia”¹¹.

Podane przykłady definicji dowodzą, że nie ma zgody co do istoty twórczości, a każda z nich podkreśla inny aspekt procesu twórczego, jednak – jak twierdzi Elizabeth Hurlock – nie obejmują one wszystkich ważnych elementów charakterystycznych. Do najważniejszych elementów składowych twórczości zalicza się następujące cechy:

- „twórczość to sposób myślenia, jest jedynym w swoim rodzaju procesem umysłowym;
- twórczość jest formą kontrolowanej wyobraźni i fantazji, która prowadzi do pewnego rodzaju osiągnięć;
- twórczość jest procesem, nie wytworem, prowadzi do wytworzenia czegoś nowego, innego i dlatego unikalnego dla danej osoby”¹².

Zgadzam się z takim rozumieniem pojęcia „twórczość”, jednak dodałabym tu także, iż jest ona formą spontanicznego wyrażania przeżyć i odbiciem pojmowania przez dziecko swojego wewnętrznego, a także rzeczywistego świata głównie w oparciu o doznania wzrokowe.

⁸ A. Trojanowska, *Dziecko i plastyka*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1983, s. 10.

⁹ H. Krauze-Sikorska, *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 51.

¹⁰ R. Uzarska-Bielawska, *Pobudzanie aktywności twórczej*, „Życie Szkoły” 2009, nr 8, s. 40.

¹¹ *Pedagogika przedszkolna*, dz. cyt., s. 384.

¹² E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, PWN, Warszawa 1985, s. 74.

XXI wiek to czasy, w których bardzo ceniony jest człowiek twórczy, czyli taki, który zawsze błysnie jakimś innowacyjnym pomysłem, taki, który daje coś od siebie, który ma odwagę wyrazić to, co widzi lub czuje. Jak twierdzi francuski Filozof Jean-Paul Sartre: „powiedzieć by można, że człowiek współczesny skazany jest na twórczość”¹³. Stwarzajmy więc dzieciom okazję do rozwoju, właśnie poprzez działania twórcze, bowiem „malując, odkrywają niezwykle bogactwo barwnego oblicza świata, odkrywają tajniki warsztatu malarskiego. Rysując, doskonałą umiejętności artystycznego notowania spostrzeżeń, zaś konstruując formy przestrzenne, rozwijają sprawność manualną, wyobraźnię przestrzenną oraz uczą się niełatwej sztuki aranżacji otoczenia”¹⁴.

Spostrzeganie przez dziecko barwy, linii i kształtu

W działaniu twórczym dziecka można zauważyć trzy podstawowe wartości plastyczne pomagające charakteryzować widziane zjawisko – należą do nich barwa, linia i bryła. Sposób ich spostrzegania przygotowuje dziecko do twórczego rozwoju umysłowego. Są to nieodzowne elementy twórczości plastycznej, a co istotne – składają się na jakość percepcji wzrokowej dziecka.

Barwa

Wszystkie widzialne obiekty znajdujące się w naszym otoczeniu składają się z jakiejś barwy, to, jaka ona jest, ma wpływ na odbiór danego zjawiska. Wdrożenie dziecka w świat barwnych jakości jest niezmiernie ważnym procesem w toku odbierania i przetwarzania rzeczywistości. Okres wieku przedszkolnego charakteryzuje się wzmożonym zainteresowaniem, dzieci ochoczo eksperymentują, tworząc w swych pracach różnorakie barwne połączenia, które przyjmują abstrakcyjną formę, chętnie uczą się nazywać kolory i manipulują nimi w zabawach. Percepcja barwy jest zatem niezmiernie ważnym elementem twórczości dziecka, ponieważ oddziałuje na jego emocje, wrażliwość i wyobraźnię.

Linia

Dziecko, by stworzyć swój własny obraz świata za pomocą twórczego działania, potrzebuje do tego najprostszego znaku ekspresji, jakim jest linia. W okresie dziecięcej bazgroty jest to jedyna i podstawowa forma bezpośredniej wypowiedzi plastycznej, która daje dziecku ogromną radość i jest sposobem na wyładowanie energii. Dziecko nie potrafiłoby stworzyć rysunku bez linii, gdyż to właśnie ona „określa kształt przedmiotu, odcina go od tła, pozwala zrozumieć, a ponadto staje się synonimem ruchu; ona wyznacza drogę, kierunek, ślad akcji między przedmiotami”¹⁵. Linia jest więc nieodzownym elementem dzia-

¹³ B. Jugowar, *Psychologia rozwojowa...*, dz. cyt., s. 11.

¹⁴ A. Przybylska, *Stymulująca wartość twórczości plastycznej*, „Życie Szkoły” 2010, nr 3, s. 11.

¹⁵ H. Hohensee-Ciszewska, *Powszechna edukacja plastyczna*, WSiP, Warszawa 1982, s. 46.

łałości plastycznej, jest impulsem ruchowym, dzięki któremu dziecko potrafi stworzyć zarys tego, co uchwyci wzrokiem.

Bryła

„Spostrzeganie i nazywanie kształtów zachęca dzieci do ich porównywania i nazywania, pozwala dostrzec piękno formy, która jest w nich zamknięta”¹⁶, kształty, którymi dziecko się posługuje, zawsze posiadają jakieś ukryte znaczenie i są próbą wyrażania czegoś nowego. W nauczaniu przedszkolnym stosuje się jedynie niektóre rodzaje brył, a właściwie konstrukcji geometrycznych, do których zalicza się m.in. kule, walec i stożek. Wczesne obcowanie z trójwymiarowymi jakościami oraz próba ich tworzenia i nazywania może przynieść pozytywne efekty chociażby w dziedzinie matematyki, a także poprawić sprawność motoryczną rąk, która jest niezmiernie istotna na dalszym etapie edukacji dziecka.

Chcąc zbadać wpływ rozwoju spostrzeżeń wzrokowych na aktywność plastyczną dzieci w wieku przedszkolnym, podjęłam badania, których wyniki prezentuję poniżej. Przeprowadziłam je w Przedszkolu Publicznym w Łaziskach Śląskich wśród dzieci pięcio- i sześćoletnich; grupa badana liczyła 24 osoby¹⁷.

Analiza wybranych wyników badań

Eksperyment przeze mnie przeprowadzony został stworzony na podstawie książki Urszuli Szuścik *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych dziecka* oraz jej badań dotyczących percepcji wzrokowej. Tworząc swój plan eksperymentu, wzorowałam się jedynie na strukturze badań Szuścik, które były dla mnie pewnego rodzaju wskazówką i w znaczącym stopniu mi pomogły. Sama zaś starałam się je w dużym stopniu urozmaicić i stworzyć z nich formę służącą do pracy z dziećmi przedszkolnymi.

Eksperyment składał się z dwóch części:

I część – poznawanie podstawowych „jakości wizualnych”: barwy, linii, bryły na podstawie wzorów percepcyjnych i przedstawienie ich w pracach plastycznych.

II część – spostrzeganie wcześniej poznanych „jakości wizualnych” w układach kontrastowych na podstawie wzorów percepcyjnych i przedstawienie ich w pracach plastycznych.

Pomiar początkowy i końcowy dla barwy, linii i bryły został zastosowany w celu porównania uzyskanych wyników.

¹⁶ H. Krauze- Sikorska, *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 178.

¹⁷ Badania realizowane w ramach seminarium dyplomowego pod kierunkiem dr. Anatola Bodanko w AHE w Łodzi – Wydział Zamiejscowy w Wodzisławiu Śląskim.

Część pierwsza dla barwy

Dzień 1 – zapoznanie dzieci z tematyką warsztatów, wyjaśnienie celu najbliższych spotkań, tego, czym będą się zajmowały oraz wprowadzenie reguł obowiązujących na warsztatach. **Pomiar początkowy** dla barwy: „Namalujcie za pomocą farb kolorową tęczę, tak piękną, jakiej jeszcze nie widzieliście”; dzieci malują bez jakiegokolwiek wzoru percepcyjnego.

Dzień 2 – barwa żółta.

Ćwiczenie: Malowanie farbami plakatowymi rodziny barwy żółtej według wzoru percepcyjnego (tablica z zamieszczonymi odcieniami barwy żółtej).

Dzień 3 – barwa czerwona.

Ćwiczenie: Malowanie farbami plakatowymi rodziny barwy czerwonej według wzoru percepcyjnego (tablica z zamieszczonymi odcieniami barwy czerwonej).

Dzień 4 – barwa zielona.

Ćwiczenie: Malowanie farbami plakatowymi rodziny barwy zielonej na podkładzie z kaszy manny według wzoru percepcyjnego (tablica z zamieszczonymi odcieniami barwy zielonej).

Dzień 5 – barwa niebieska.

Ćwiczenie: Malowanie farbami plakatowymi techniką mokre w mokrym rodziny barwy niebieskiej wg wzoru percepcyjnego (tablica z zamieszczonymi odcieniami barwy niebieskiej).

Część druga dla barwy – kontrast

Dzień 6 – kontrast barwy żółtej i niebieskiej.

Ćwiczenie: Wyklejanie za pomocą bibuły sylwety motyla i tła w kontrastowym kolorze niebieskim i żółtym na podstawie wzoru percepcyjnego zawieszonego na tablicy.

Dzień 7 – kontrast barwy czerwonej i zielonej.

Ćwiczenie: Malowanie farbami plakatowymi martwej natury „Zielone butelki w otoczeniu barw czerwonych”, na podstawie wzoru percepcyjnego ustawionego w sali przed dziećmi.

Dzień 8 – **pomiar końcowy** dla barwy: „Namalujcie za pomocą farb kolorową tęczę, tak piękną, jakiej jeszcze nie widzieliście”; dzieci malują bez jakiegokolwiek wzoru percepcyjnego.

Ćwiczenia plastyczne dla barwy są doskonałym dowodem na to, iż odpowiednio ukierunkowanie percepcji wzrokowej przynosi znacznie lepsze wyniki, a mianowicie podnosi jakość plastyczną prac. Dzieci spostrzegały zawieszony na tablicy wzory percepcyjne barw i próbowały możliwie jak najlepiej je odwzorowywać w swoich pracach, tym samym w ciągu tych ćwiczeń pojawił się znaczący wpływ percepcji wzrokowej na aktywność plastyczną badanych dzieci. Dowodem na to są prace plastyczne powstałe w efekcie końcowym całości eksperymentu w porównaniu z tymi, które dzieci namalowały na początku warsztatów. Po tygodniu ćwiczeń plastycznych dotyczących rodziny barw żółtych, czerwonych, zielonych i niebieskich oraz spostrzeganiu przez dzieci tychże barw w układach kontrastowych można wywnioskować, iż u większości

dzieci nastąpiła zdecydowana różnica i postęp w doborze i ilości kolorów (od 5 do 10 kolorów z uwzględnieniem ich odcieni i kontrastu), pojawia się także wieloelementowa kompozycja wzbogacona o szczegóły (niebo, słońce, krople deszczu). W większości przypadków cała płaszczyzna kartki została zamalowana, czego nie dało się zauważyć w pomiarze początkowym. W trakcie warsztatów rozwinęła się wyobraźnia dzieci oraz ich inwencja twórcza, czego efektem są prace o wiele ciekawsze, zawierające więcej szczegółów, o wielobarwnym połączeniu, tworzące zwartą całość.

Część pierwsza dla linii

Dzień 10 – pomiar początkowy dla linii: „Narysujcie za pomocą mazaków i kredek zamek, w którym chcielibyście mieszkać”; dzieci rysują bez jakiegokolwiek wzoru percepcyjnego.

Dzień 11 – linia prosta.

Ćwiczenie: Malowanie farbami plakatowymi przy użyciu palców rodziny linii prostych według wzoru percepcyjnego.

Dzień 12 – linia krzywa.

Ćwiczenie: Malowanie farbami plakatowymi przy użyciu pędzli rodziny linii krzywych według wzoru percepcyjnego.

Dzień 13 – linia gruba/cienka.

Ćwiczenie: Wycinanie z kolorowego papieru linii cienkich/grubych i naklewanie ich na kartkę według wzoru percepcyjnego.

Część druga dla linii – kontrast

Dzień 14 – linia długa i krótka.

Ćwiczenie: Naklewanie na kartkę papieru wyciętych z wełny linii długich i krótkich (trawa na łące) według wzoru percepcyjnego.

Dzień 15 – linia prosta i krzywa.

Ćwiczenie: Malowanie za pomocą pasty do zębów i czarnej farby linii prostych i krzywych według wzoru percepcyjnego.

Dzień 16 – połączenie wszystkich poznanych linii.

Ćwiczenie: Rysowanie mapy prowadzącej do królestwa, łączenie ze sobą linii prostych, krzywych, cienkich i grubych według wzoru percepcyjnego.

Dzień 17 pomiar końcowy: „Narysujcie za pomocą mazaków i kredek zamek, w którym chcielibyście mieszkać”, dzieci rysują bez jakiegokolwiek wzoru percepcyjnego.

Kolejna jakość plastyczna, jaką jest linia, posłużyła mi jako pomoc w doświadczeniu tego, iż poprzez procesy percepcji można rozwijać twórczość plastyczną dzieci. Spostrzeganie zawieszonych na tablicy wzorów percepcyjnych linii i próba ich odtworzenia były „bodźcem”, który pobudził dzieci do twórczego działania. Przed cyklem ćwiczeń, zanim dzieci poznały rodzinę linii, usłyszały polecenie plastyczne, które brzmiało: „Narysujcie za pomocą mazaków i kredek zamek, w którym chcielibyście mieszkać”. Następnie dzień po dniu poznawały rodzinę linii krzywych, prostych, długich, krótkich itd.; za pomocą różnych środków plastycznych starały się odwzorować wywieszone na

tablicy wzory percepcyjne. Zamek stworzony przed szeregiem ćwiczeń był zwyczajny, ubogi w szczegóły, jego ściany były puste, rysowane linią prostą, czego nie da się powiedzieć o rysunkach z pomiaru końcowego, które są obfite w szczegóły: pomosty, rzeki, wieże, okna, rysowane linią krzywą, łamaną czy prostą, a więc nastąpiło wzbogacenie o elementy wcześniej spostrzegane. Porównując obie prace znowu na myśl nasuwa się wniosek, iż twórczość plastyczna jest i zawsze będzie działalnością, która rozwija dziecko, w przypadku mojego eksperymentu doskonale widać, jak sposób spostrzegania wpływa na jakość działań plastycznych, ale także na szereg innych procesów warunkujących prawidłowy rozwój dziecka w kolejnych latach szczęśliwego dzieciństwa.

Część pierwsza dla bryły

Dzień 18 – pomiar początkowy dla bryły: „Ulepiecie z masy solnej niezwyklego potwora z kosmosu, który będzie waszym przyjacielem” dzieci lepią bez jakiegokolwiek wzoru percepcyjnego.

Dzień 19 – bryły kuliste.

Ćwiczenie: Lepienie z masy solnej brył kulistych według wzoru percepcyjnego, zwrócenie uwagi dzieciom, z jakich brył kulistych owa rodzina się składa (małych, dużych, o gładkiej powierzchni lub z wgłębieniami).

Dzień 20 – bryły stożkowate.

Ćwiczenie: Lepienie z masy solnej brył stożkowatych według wzoru percepcyjnego.

Dzień 21 – bryły walcowate.

Ćwiczenie: Lepienie z masy solnej rodziny brył walcowatych według wzoru percepcyjnego, zwrócenie uwagi dzieciom, z jakich brył walcowatych owa rodzina się składa (małych, dużych, grubych, cienkich).

Część druga dla bryły – kontrast

Dzień 22 – bryły kuliste, małe i duże.

Ćwiczenie: Lepienie brył kulistych dużych i małych według wzoru percepcyjnego, a następnie tworzenie z nich dżdżownicy.

Dzień 23 – bryły walcowate i stożkowate.

Ćwiczenie: Lepienie brył walcowatych i stożkowatych pod względem grubości i wielkości według wzoru percepcyjnego, a następnie tworzenie z nich wodnego potwora.

Dzień 24 – bryły kuliste, stożkowate, walcowate.

Ćwiczenie: Lepienie z masy solnej rodziny brył, na którą składają się: kula, stożek oraz walec.

Dzień 25 – pomiar końcowy dla bryły: „Ulepiecie z masy solnej niezwyklego potwora z kosmosu, który będzie waszym przyjacielem”; dzieci lepią bez jakiegokolwiek wzoru percepcyjnego.

Dzieci w czasie eksperymentu poznawały i formowały daną bryłę według wzoru percepcyjnego za pomocą dotyku, wcześniej zaznajamiały się z tym, jak dana bryła wygląda i jak ją stworzyć. Na samym początku dzieci usłyszały polecenie plastyczne, które brzmiało: „Ulepiecie z masy solnej niezwyklego potwo-

ra z kosmosu, który będzie waszym przyjacielem”. Prace z pomiaru początkowego na ogół składały się z jednej bryły, którą była kula – były to rzeźby, które w jakiś sposób przypominały człowieka, ponieważ pojawiały się w nich ręce, nogi, głowa, oczy itd. W trakcie eksperymentu dotyczącego „jakości wizualnej” bryły dzieci poznały rodzinę brył kulistych, stożkowatych i walcowatych, miały możliwość stworzenia tego kształtu, co nie jest w tym przypadku prostą sprawą. Myślę, że nawet dzieci w starszym wieku mogłyby mieć problem z modelowaniem stożka czy walca, ponieważ są to bryły, które trudno odtworzyć. Dzieci jednak w większości poradziły sobie z tym zadaniem – jest to zasługa wzorów percepcyjnych, które cały czas mogły spostrzegać i oglądać, bez nich to zadanie mogłoby się nie powieść. Różnice, jakie rzucają się w oczy, gdy patrzy się na rzeźby stworzone na początku i końcu eksperymentu, to m.in.: większa dokładność i precyzyjność, jeśli chodzi o całość pracy, ujęcie w nich poznanych wcześniej brył, tworzenie nie płaskiej, lecz stojącej konstrukcji przestrzennej.

Rozważania, jakie towarzyszyły mi podczas pisania tej pracy, dotyczyły procesu percepcji wzrokowej oraz aktywności plastycznej dzieci w wieku przedszkolnym. Badania te dały mi możliwość wglębnienia się w tajniki dziecięcej twórczości plastycznej, a co za tym idzie – lepsze zrozumienie tego, jakie korzyści dla rozwoju dziecka niesie z sobą urozmaicony sposób spostrzegania.

Przeprowadzone badania dowiodły, że twórczość plastyczną można stymulować i rozwijać dzięki wzbogacaniu i poszerzaniu zasobów wzrokowych. Prace dzieci z pomiaru początkowego i końcowego mówią same za siebie, już na pierwszy rzut oka można zauważyć zmiany, jakie zaszły w ciągu trwania warsztatów. To, czego dzieci się nauczyły, to zasługa zmysłu wzroku, który współgra z uwagą, pamięcią i myśleniem. Twórczość plastyczna w tym przypadku umożliwiła dzieciom odtwarzanie z pamięci obrazów wcześniej widzianych i dowiodła, że w prosty sposób dziecko może się wiele nauczyć.

Spoglądając na prace stworzone przez dzieci, dochodzę do wniosku, iż u większości z nich ćwiczenia kształtujące percepcję wzrokową spowodowały rozwój ich twórczości plastycznej, ale także szereg innych czynników warunkujących prawidłowy rozwój. Plastyka ma ogromne znaczenie dla rozwoju dziecka przedszkolnego, przekonałam się o tym podczas pisania mojej pracy. Ma wpływ przede wszystkim na rozwój sprawności manualnej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, rozwija zebrane doświadczenia dziecka, ale także uczy samodzielności, twórczego myślenia, cierpliwości i koncentracji uwagi. Zapewnia dziecku rozwój emocjonalny, umysłowy i istotny w tym wieku rozwój wyobraźni.

Podczas prowadzenia warsztatów plastycznych celowo wprowadziłam do zajęć różnego rodzaju techniki plastyczne, które pobudzają dziecko do twórczego działania, dostarczają mu nowych wrażeń, pozwalają poznać otaczającą rzeczywistość poprzez spostrzeganie jej za pomocą różnych środków plastycznych.

Doskonalenie analizy i syntezy wzrokowej jest niezwykle potrzebne po to, aby dziecko nie miało trudności z pisaniem i czytaniem, zapamiętywaniem, a także z odtwarzaniem z pamięci, odwzorowywaniem wzoru czy rozplanowa-

niem miejsca na kartce. Dzieci z zaburzoną percepcją wzrokową mają często problemy z tworzeniem konstrukcji według wzoru, rysują przedmioty „do góry nogami”, mają słabą pamięć wzrokową, zdarza się także, że pojawiają się trudności z opanowaniem techniki pisania i czytania (dysgrafia i dysleksja). U dzieci w wieku przedszkolnym zaburzona percepcja wzrokowa najczęściej objawia się niechęcią do rysowania według wzoru, spostrzegania, odróżniania lewej strony od prawej, często również pojawiają się trudności z koncentracją uwagi. Proces analizy i syntezy wzrokowej to umiejętność, która nie zostaje przekazana dziecku w gotowej postaci. Każde dziecko nabywa ją stopniowo w toku swojego indywidualnego rozwoju, jednak nie u wszystkich dzieci dzieje się to w tym samym tempie, trzeba zatem dostosować polecenia tak, aby nie przekraczały możliwości dziecka.

Podstawą do opracowania moich badań była książka Urszuli Szuścik *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych dziecka*, która pomogła mi w stworzeniu własnych warsztatów plastycznych oraz dokładniejszym zrozumieniu istoty badanego zjawiska. Dotychczas nie zdawałam sobie sprawy z tego, że proces percepcji wzrokowej jest tak ważnym czynnikiem warunkującym prawidłowy rozwój dziecka. Warto zatem kształtować percepcję wzrokową, która zapewni dziecku łatwiejszy start w szkole i uchroni je przed trudnościami w przyszłości. Eksperyment zrealizowany w grupie dzieci przedszkolnych jest dowodem na to, że nawet proste wzbogacanie spostrzeżeń wzrokowych może spowodować wzrost aktywności plastycznej, a co za tym idzie – łatwiejsze przyswajanie wiedzy, czynności poznawczych i kształcących.

Badania, które przeprowadziłam, przyniosły mi niezapomniane wrażenia oraz doświadczenia i wiedzę, którą z pewnością wykorzystam na dalszej drodze mojej nauki. Mam świadomość, że wiele ważnych kwestii mogłam jeszcze przeoczyć, ponieważ temat ten jest bardzo obszerny i zawiły. Sądzę jednak, że warto było zająć się tym zagadnieniem, ponieważ rozwój dziecka oraz obserwacja jego poczynąń jest największą i najcenniejszą skarbnicą wiedzy dla każdego młodego pedagoga zaczynającego pracę z dziećmi – pisząc tę pracę właśnie to rozumiałam. Prawidłowe kształtowanie percepcji wzrokowej to dla dziecka większe szanse na szczęśliwe dzieciństwo i pomyślne lata szkolnej nauki.

Bibliografia

- Gerstmann S., *Psychologia na co dzień*, Książka i Wiedza, Warszawa 1973.
- Hohensee-Ciszewska H., *Powszechna edukacja plastyczna*, WSiP, Warszawa 1982.
- Hurlock E., *Rozwój dziecka*, PWN, Warszawa 1985.
- Jugowar B., *Psychologia rozwojowa dla rodziców. Wiek przedszkolny*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1982.
- Krauze-Sikorska H., *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.

- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2009.
- Pedagogika przedszkolna*, red. M. Kwiatowska, Z. Topińska, WSiP, Warszawa 1978.
- Przybylska A., *Stymulująca wartość twórczości plastycznej*, „Życie Szkoły” 2010, nr 3.
- Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, PWN, Warszawa 1976.
- Szuścik U., *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych dziecka*, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn 1999.
- Trojanowska A., *Dziecko i plastyka*, WSiP, Warszawa 1983.
- Uzarska- Bielawska R., *Pobudzanie aktywności twórczej*, „Życie Szkoły” 2009, nr 8.